وتەی دوازدەهەم

بسم الله الرحمن الرحيم

(**وَمَنْ يُؤْتَ الحِكمةَ فقد أوتِيَ خيراً كثيراً**) (البقرة:٢٦٩)

(ئەم وتەیە ئاماژە بۆ بەراودێکی ورد دەکات، لە نێوان حیکمەتی پیرۆزی قورئان و حیکمەتی فەلسەفەدا، هەروەك ئاماژە بۆ کورتە و پوختەیەکی پەروەردەی حیکمەتی قورئانی پیرۆزیش دەکات، کە چۆن مرۆڤ لە ژیانی خۆیی و کۆمەڵایەتیدا، بە پەروەردەی خۆی پێدەگەیەنێت. جگە لەوەی کە ئاماژەشی تێدایە بۆ بەرزی و بڵندی و گەورەیی قورئانی پیرۆز بەسەر هەموو فەرمایشتێکی خواوەند و سەرجەم قسە و گوفتارەکاندا. واتە ئەم وتەیە چوار بنچینەی لەخۆ گرتووە).

بنچینەی یەکەم

لە ڕوانگەی ئەم چیرۆکەی خوارەوە سەیری جیاوازییەکانی نێوان حیکمەتی قورئان و حیکمەتی زانستەکان بکە:

فەرمانڕەوایەکی ناودار و خاوەن تەقوا، ویستی قورئانی پیرۆز بە شێوەیەك بنووسێتەوە کە شایانی پیرۆزیی واتا بەرزەکانی بێت و، لەگەڵ ئیعجازە ناوازەکەیدا، کە لە وشەکانیدا هەیە، گونجاو بێت. کەواتە ویستی بەرگێکی قەشەنگی بێوێنەی وا بکاتە بەر قورئان کە لەگەڵ ئیعجازەکەیدا بگونجێ.

بەم جۆرە، ئەم فەرمانڕەوا هونەرمەند و نەخش و نیگارکێشە لێهاتووە دەستی بە نووسینەوەی قورئان کرد، نووسینێکی تابلێیی سەرسووڕهێنەر، بە جۆرێکی وا کە لە هەموو جۆرە گەوهەرە بەنرخەکان و بەردە گرانبەهاکانی تێدا بەکارهێنا، تاکو بەمە ئاماژە بۆ جۆراوجۆریی حەقیقەتە بەرزەکانی قورئان بکات.. ئەوەبوو هەندێ لە پیتە بەرجەستەکانی ئەو قورئانەی بە: ئەڵماس و زمڕووت و، هەندێکی تری بە: مرواری و مەرجان و، بەشێکی تری بە: گەوهەر و یاقووت و، جۆرێکی

تری بە: زێڕ و زیو نووسی‌یەوە. تا وای لـێ‌هات ئەوەندە جوانیی پێ بەخشی کە سەرنج ڕابکێشێت و هەر کەس بیبینێت چ خوێندەوار و چ نەخوێندەوار، سەری سووڕبمێنێت و، هەموان لە بەردەم ئەم نووسینە بێ‌هاوتایەدا بە سەرسووڕمان و سەرسامی‌یەوە ڕادەوەستان، بە تایبەت عەودالانی "ڕاستی" کە لە هەموان زیاتر بە سەرسووڕمان و سەرسامی‌یەوە سەیریان دەکرد، چونکە دەیانزانی ئەم جوانی‌یە سەرنجڕاکێشە، جوانیی ناوەرۆکەکانی دەردەبڕێت کە لەوپەڕی تام و چێژ و درەوشاوەیی‌دایە.

پاشان ئەم فەرمانڕەوا گەورەیە، ئەو قورئانەی = کە تابلێی جوان نووسراوەتەوە = خستە بەردەست فەیلەسووفێکی بیانی و، زانایەکی موسڵمان. ئنجا فەرمانی پێ‌دان و وتی:

(هەریەکەتان لە بارەی حیکمەتی ئەم قورئانەوە کتێبێك بنووسێت). ئاماژەی بۆ ئەوەش کرد کە ئەمە تاقیکردنەوەیە، لە ئەنجامدا پاداشتی بەرهەمە باشەکەیان دەداتەوە.

فەیلەسووفەکە کتێبێکی نووسی و، زانا موسڵمانەکەش کتێبێك. کتێبی فەیلەسووفەکە تەنها باسی نەخش و نیگار و جوانیی پیتەکان و، پەیوەندی‌یان بە یەکترەوە و، بارودۆخ و، تایبەتکاری و سیفەتی هەریەکەیانی دەکرد. ئیتر لە کتێبەکەی‌دا بە هیچ جۆرێ خۆی لە قەرەی واتاکانی ئەو قورئانە گەورەیە نەدابوو. چونکە دانەرەکەی هیچ شتێکی لە بارەی زمانی عەرەبی‌یەوە نەدەزانی، تەنانەت هەر نەشی‌دەزانی کە ئەو قورئانە بێ‌وێنەیە کتێبێکی گەورەی ئەوتۆیە کە پیتەکانی واتا بەرزەکانی ڕادەگەیەنن. بەڵکو هەموو ڕوانینێکی خۆی تەنها ئاراستەی جوانی‌یە ناوازە و بێ‌وێنەکەی پیتەکان کردبوو. لەگەڵ ئەمەش‌دا، ئەم دانەرە: ئەندازیارێکی لێهاتوو و، وێنەکێشێکی هونەرمەند و، کیمیاگەرێکی لێزان و، زەڕەنگەرێکی ئازا بوو، کتێبەکەشی بەپێی ئەو هونەر و زانستانە دانابوو کە شارەزایی تەواوی تیایاندا هەبوو.

بەڵام زانا موسڵمانەکە، هەرکە چاوی بەو نووسینە جوان و ناوازەیە کەوت، یەکسەر زانیی ئەوە قورئانی پیرۆزی پڕ لە گەنجینەی حیکمەتە. ئیتر گوێی بە زرق و برقە ڕواڵەتی‌یەکەی نەدا و بە هیچ جۆرێك خۆی بە نەخش و نیگاری پیتە

جوانەکانی سەرقاڵ نەکرد، وەکو فەیلەسووفەکە. بەڵکو ئەم زانا موسڵمانەی کە تامەزرۆی "ڕاستی"یە، یەکسەر ڕووی کردە ئەو شتانەی کە بە ملیۆنان جاریش بەرزتر و بەنرختر و بەسوودتر و جوانترن لەوەی کە فەیلەسووفەکە خۆی پێیانەوە سەرقاڵ کردبوو. ئەوەبوو بە وردی کەوتە لێکۆڵینەوەی ئەو "ڕاستی" و، نهێنییە بەرز و ورد و بێوێنە و جوانانەی کە لە دووتوێی ئەو نەخش و نیگارە جوانانەدان. بەم جۆرە تاکو بڵێی تەفسیرێکی بەنرخی بۆ ئەم قورئانە خاوەن دانایی و پیرۆزە، نووسی.

ئنجا هەریەك لەم دوانە نووسینەکەی خۆی خستە بەردەست فەرمانڕەوا گەورەکە. فەرمانڕەواش لە پێشدا دانراوی فەیلەسووفەکەی وەرگرت و بە وردی تەماشای کرد، بینیی ئەم مرۆڤە لەخۆڕازی و سروشتپەرستە، تەنانەت یەك حیکمەتی ڕاستەقینەی نەنووسیوە! هەرچەندەش درێغیی نەکردووە و چیی لە توانادا بووە بەکاری هێناوە، چونکە هیچ کام لە واتاکانی تێنەگەیشتووە، بەڵکو لەوانەیە سەریشی لێ تێك چووبێت. جا لەبەر ئەوەی ئەو فەیلەسووفە لای وابوو ئەم قورئانە تەنها بریتییە لەو نەخش و نیگارە جوان و بێوێنانە و، بایەخی بە واتا بەرزەکانی نەدا، ئەوا بەم کارەی ئەوەی دەربڕی کە هیچ ڕێزێکی لەو قورئانە نەناوە و لە ڕاستیدا مافی خۆی نەداوەتێ. لەبەر ئەوە، فەرمانڕەوا داناکە دانراوی ئەو فەیلەسووفەی وەرنەگرت و دایەوە بە سەروچاویدا و لە کۆڕەکەی خۆی دەریکرد.

پاشان دانراوی زانا موسڵمانە لێکۆڵەرە وردەکارەکەی هەڵگرت و سەیری کرد. بینیی تەفسیرێکی تابڵێی بەرز و بەنرخە. لەبەر ئەوە پیرۆزبایی لێ کرد و ڕێزی لە کارەکەی نا و، وتی:

حیکمەتی ڕاستەقینە ئەمەیە و، لە ڕاستیدا ناوی: "دانا" و "زانا" دەبێ تەنها لە خاوەنی ئەم کتێبە بنرێت، نەك ئەوی تر. چونکە ئەوی تر تەنها هونەرمەندێکی لێزانە و، لە دەرەوەی بازنەی ئەو شتانەی دەیانزانێت هەرچی بڵێت، لە سنووری خۆی دەردەچێت.

لە پاش ئەمە، فەرمانڕەوا پاداشتی باشی زاناکەی دایەوە و، فەرمانی دەرکرد کە لە بەرامبەر هەر پیتێکی ئەو کتێبەی دایناوە "دە" لیرەی زێڕینی خەڵات بکرێت.

* * *

برای بەڕێزم!

ئەگەر لە هەموو لایەنەکانی ئەم چیرۆکە تێگەیشتوویت، ئەوا فەرموو سەیری ڕووە ڕاستەقینەکەی بکە:

ئەو قورئانە جوان و ڕازاوەیە، ئەم گەردوونە بێوێنە و ناوازەیەیە و، مەبەست لەو فەرمانڕەوا گەورە و بە هەیبەتەش، فەرمانڕەوای ئەزەل و ئەبەدە کە خوای گەورەیە..

ئەو دوو پیاوەیش: بیانیەکەیان بریتیە لە زانستی فەلسەفە و دانایانی ئەو ڕێگایە.. ئەوی تریشیان قورئان و قوتابییانی قورئانن..

بەڵێ، قورئانی پیرۆز (واتە ئەو قورئانەی کە دەخوێندرێتەوە) بەرزترین و گەورەترین تەفسیر و ڕەوانترین و ڕوونترین تەرجومانی ئەم گەردوونە بێوێنەیەیە، کە ئەویش (واتە گەردوون) خۆی لە خۆیدا قورئانێکی تری بەرجەستە و (بینراو)ە.

بەڵێ، تەنها ئەو قورئانە پر لە حیکمەتەیە کە جینئی و ئادەمیزاد ڕێنمایی دەکات بۆ ئەو ئایەتە گەردوونیانەی کە قەڵەمی توانستی خواوەند لەسەر لاپەڕەکانی گەردوونی فراوان و لەسەر پەڕەی کات و سەردەمەکاندا نووسیونی و، هەر تەنها قورئانە کە لە ڕوانگەی "واتای حەرفی"یەوە دەڕوانێتە بوونەوەران، کە هەریەکەیان پیتێکی پڕ لە واتان. واتە: لەو گۆشەیەوە تەماشای بوونەوەران دەکات کە دەریدەخات ئەم بوونەوەرانە بەڵگەن لەسەر بەدیهێنەری مەزنی خۆیان، جا کە لەم گۆشەیەوە سەیری کردن، دەڵێت: (چەندە جوان و ڕەنگین بەدیهێنراون و، چەندە بە جوانی و ڕوونی دەبن بە بەڵگە لەسەر بەدیهێنەری خۆیان).

بەم جۆرە قورئانی پیرۆز، جوانیی ڕاستەقینەی بوونەوەران دەردەخات.

بەڵام ئەوەی پێی دەڵێن "زانستی حیکمەت" کە فەلسەفەیە، ئەوا لە سەرنجدانی ئارایشتکاریی پیتەکانی بوونەوەراندا نوقم بووە و، ئەوەندە لە بەردەم پەیوەندیەکانی نێوان ئەم پیتانەدا سەرسام ماوە کە ئاگای لە ناوەرۆك و

حەقیقەت نەماوە و لێیان دوور کەوتووەتەوە و ڕێی ون کردووە! چونکە کاتێ کە دەبوو سەیری بوونەوەرانی وا بکردایە کە هەریەکەیان پیتێکن و بەڵگەن لەسەر نووسەرەکەیان، کەچی وای نەکرد، بەڵکو بە "واتای ئیسمی" سەیری کردن. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە گوایا: بوونەوەران دارای واتای سەربەخۆن و، لەم ڕوانگەیەوە لە بارەیانەوە دەدوێت و، لە بریی ئەوەی بلێت: "چەندە جوان بەدیهێنراوە"! دەڵێت: "چەندە جوانە"!. بەم وتەیەش جوانیی ڕاستەقینە لەو شتە دادەماڵێت کە باسی دەکات، بەم کارەشی، کە گێڕانەوەی جوانیی شتانە بۆ خودی خۆیان، لە ڕیزی هەموو بوونەوەران دادەگرێت و، وایان لێ دەکات کە هەر هەموویان لە قیامەتدا سکاڵای لە دەست بکەن.

بەڵێ، ئەو فەلسەفەیەی کە وا بەم چەشنە مولحیدانەیە بیر دەکاتەوە، لە ڕاستیدا چاوبەست(سفسطة)ێکی ئەوتۆیە کە هیچ بناغەیەکی ڕاستیی نییە و، بریتییە لە بێنرخکردنی هەموو بوونەوەران بە گشتی.

بنچینەی دووهەم

بۆ ئەوەی بگەینە ڕادەی جیاوازییەکانی نێوان ئەو پەروەردە ڕەوشتییانەی کە قورئانی پیرۆز قوتابییەکانی خۆی لەسەر پەروەردە دەکات و، ئەو وانەیەش کە حیکمەتی فەلسەفە بە شوێنکەوتووانی خۆی دەڵێتەوە، وا بەراوردێك لە نێوان هەردووکیاندا دەکەین:

دەبینین:

قوتابییە دڵسۆزەکەی فەلسەفە فیرعەونێکە بۆ خۆی، بەڵام فیرعەونێکی زەلیلە! چونکە لە پێناوی بەرژەوەندیی خۆیدا بێنرخترین شت دەپەرستێ و هەر شتێك سوودی پێ بگەیەنێت دەیکات بە پەرستراوی خۆی!

پاشان ئەو قوتابییە سەرسەختەی فەلسەفە هەمیشە لە عینادی و سەرپێچیدایە، بەڵام سەرپێچیکارێکی هەژارە! چونکە لە پێناوی ئەوەی لەزەتێکی دەست بکەوێت، بەوپەڕی زەلیلی ڕازی دەبێت.. هەروەها تابلێی عینادی دەکات، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا گەلێ بێ نرخە! چونکە زەلیلی و

ملکەچی بۆ کەسانێك قبووڵ دەکات کە وەك شەیتان وان، تەنانەت قاچیشیان ماچ دەکات!

پاشان ئەو قوتابیەیە مولحیدەی فەلسەفە، مرۆڤێکی لەخۆبایی و خۆبەزل زانە، بەڵام خۆبەزل زانێکی وا کە ئەوپەڕی کۆڵەواری لە خۆیدا شك دەبات، چونکە لە دڵی خۆیدا هیچ کەسێك شك نابات پشتی پێ ببەستێت و پاڵی پێوە بدات.

پاشان ئەو قوتابیەی فەلسەفە هەلپەرستە و، تەنها بە دوای بەرژەوەندیی خۆیدا دەگەڕێت و، جگە لە خۆی کەس نابینێت و، ئەوپەڕی لێبڕان و ئاواتی ئەوەیە کە ئارەزووەکانی "نەفس و سك و فەرج"ی دابین بکات. ئنجا لەمەشدا فێڵبازە، چونکە لەناو بەرژەوەندیی نەتەوەدا بە شوێن بەرژەوەندیەیە تایبەتیەیەکانی خۆیدا دەگەڕێت!

بەڵام قوتابیی دڵسۆزی قورئان: بەندەیە (واتە بەندەی خوا) بەڵام بەندەیەکی تابلێی سەربەرزە، بۆ گەورەترین بەدیهێنراویش سەری دانانەوێنێت و زەلیلی قبووڵ ناکات.

پاشان قوتابیەیەکی لەخۆبوردە و نەرمونیانە، بەڵام جگە لە بەدیهێنەری گەورەی خۆی و فەرمانەکانی، هیچ کاتێك بە ویستی خۆی، لە بەردەم هیچ کەس و هیچ شتێکدا خۆی زەلیل و ڕسوا ناکات و سەری بۆ دانانەوێنێت.

پاشان قوتابیەیەکی هەژار و لاوازە و، دڵنیاشە لە هەژاری و لاوازیی خۆی. بەڵام لە بەرامبەر هەموو شتێکەوە = جگە لە خوا = دەوڵەمەندە و، دڵنیایە کە خاوەنە سەخاوەتمەندەکەی لە قیامەتدا گەنجینەی هەمیشەیی لەبن‌نەهاتووی بۆ پاشەکەوت کردووە..

ئنجا ئەم قوتابیەی قورئان بەهێزە! چونکە پاڵی بە هێزە ڕەها و بێ‌سنوورەکەی خوای گەورەی خۆیەوە داوە و پشتی پێ بەستووە.

پاشان هەر کارێك ئەنجام بدات، تەنها لە پێناوی ڕەزامەندیی خوادا دەیکات. تەنانەت کاتێ هەوڵ بۆ پێگەیشتن و بڵاوکردنەوەی چاکە و ڕەوشت‌بەرزی دەدات، ئەوا تەنها لە بازنەی ڕەزامەندیەکانی خوادا ئەم هەوڵ و تەقەلایە دەدات.

بەم چەشنە و، لە ئەنجامی بەراوردی نێوان قوتابیەیانی ئەم دوو حیکمەتەوە، لەو دوو جۆرە پەروەردەیە تێدەگەیت کە ئەم دوو حیکمەتە قوتابییانی خۆیانی لەسەر پەروەردە دەکەن.

بنچینەی سێهەم

ئنجا ئەو پەروەردەیەش کە حیکمەتی فەلسەفە و حیکمەتی قورئان بە کۆمەڵگای مرۆڤی دەبەخشن، بەم جۆرەی خوارەوەیە:

حیکمەتی فەلسەفە لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا "هێز" بە خاڵی پشتپێبەستن دادەنێت و.. لە هەموو شتێکدا "سوود"ی مەبەستە و.. "مشتومڕ" دەکات بە دەستووری ژیان و.. "ڕەگەز پەرستی" و "قەومییەتی سەلبی" دەکات بە پەیوەست و پەیوەندیدەری نێوان کۆمەڵانی مرۆڤ.

ئنجا بەروبوومی ئەم حیکمەتەی فەلسەفەش بریتییە لە: تێرکردنی ئەو ڕەغبەت و خواست وئارەزووە پەنهانانەی کە زیاتر ئارەزووی "دەروون" دەورووژێنن و پەتی پێ دەبچڕن و بە تەواوی بەرەڵای دەکەن.

شتێکی ئاشکرایشە کە "هێز" ئەنجامەکەی: "لەسنووردەرچوون" دەبێت و.. "سوود"یش "پاڵپاڵێن"ی لێ پەیدا دەبێت، چونکە بەشی دابینکردنی پێداویستی و ئارەزووەکانی هەموان ناکات و.. "مشتومڕ"یش زۆرانکاریی لێ دەوەشێتەوە و.. "ڕەگەزپەرستی"ش "لەسنووردەرچوون"ی لێ پەیدا دەبێت و، بەم چەشنە ڕەگەزایەتییەکە گەشە دەکات و بە هەڵلووشینی یەکتر پەرە دەسێنێت و لەسەر حسابی ڕەگەزەکانی تر فراوان دەبێت!

ئا لێرەوە بۆمان دەردەکەوێت کە بۆچی بەختەوەری لە گرۆی مرۆڤایەتی سەندراوەتەوە و لەبەری داماڵراوە؟ هۆکەی تەنها هەڵپە و ڕاکردنە بە دوای ئەم حیکمەتەی فەلسەفەدا!

بەڵام حیکمەتی قورئانی پیرۆز لە بریی هێز "حەق" دادەنێت بە خاڵی پشتپێبەستن و.. لە بریی سوود "ڕەزامەندیی خوای گەورە" دەکات بە ئامانج و مەبەست و.. لە جیاتیی مشتومڕ "یارمەتی و هاوکاری" دەکات بە دەستوور و بناغە لە ژیاندا و.. لە بریی ڕەگەزپەرستی و قەومییەتی سەلبیش دەست بە "ئایین

و نیشتمان و پیشه"وه دەگرێت، تاکو بیانکات بە پەیوەندیدەری نێوان کۆمەڵان.

ئنجا سنووردانان بۆ دەستدرێژی و لەسنوور دەرچوونەکانی "دەروون" و.. هاندانی "گیان" بۆ ڕۆیشتن و پەرواز بوون بەرەو کار و ئاقار و ئامانجە بڵندەکان و.. دابینکردنی هەستە بەرزەکانی "گیان"، دەکات بە مەبەستی گەورە و ئامانجی گشتیی خۆی، تاکو مرۆڤ بەرەو کەماڵ و ڕەوشتە بەرزەکانی ببات و سەری بخات.

چونکە:

ئەنجامی "حەق"، "یەکگرتن"ە و.. هی "ڕەوشت بەرزی"ش "پشتگیری"یە و.. دەستووری: "یارمەتی و هاوکاری"، "فریاکەوتنی یەکتر"ی لێ دەوەشێتەوە و.. "ئایین"یش "برایەتی و پشتگیریی" یەکتری لێ پەیدا دەبێت و.. ئنجا "لەغاوکردنی نەفس و هەڵپەکارییەکانی" و، "سەربەست کردنی گیان و هاندانی بەرەو کەماڵ"، هەموو ئەمانە دەبن بەهۆی: "بەختەوەریی هەردوو دنیای مرۆڤ"!

بنچینەی چوارەم

ئەگەر دەتەوێت تێبگەیت لەوەی کە چۆن قورئانی پیرۆز بەسەر هەموو وتە و فەرمایشتەکانی تری خوای گەورە و هەموو گوفتارێکدا بڵندترە و، دەتەوێت بزانیت چۆن لە هەموو وتەیەك بەرزترە، ئەوا بە وردی سەرنجی ئەم دوو نموونەیەی خوارەوە بدە:

نموونەی یەکەم:

پادشا دوو جۆر گوفتار و فەرمایشتی هەیە:

یەکەمیان: گوفتارێکی تایبەتییە کە بەهۆی تەلەفۆنێکی تایبەتییەوە لەگەڵ یەکێك لە هاووڵاتییاندا سەبارەت بە کارێکی هەندەکی و ئیشێکی تایبەتیی خۆیەوە، دەیکات.

ئەوی تریان: قسەکردنە بە ناوی پادشایەتیی پڕ شکۆی خۆی و بە ناونیشانی خەلافەتی گەورە و بە چۆنێتیی فەرمانڕەوایی گشتی و بە مەبەستی بڵاوکردنەوەی

فەرمانە پادشایی‌یەکانی لە هەموو لایەکدا. واتە ئەم یەکەیان گوفتارێکە لەگەڵ کەسێك لە نێرراوانی خۆی یان یەکێك لە فەرمانبەرە گەورەکانی‌دا. کەواتە ئەم گوفتارە سەبارەت بە شتێکی گەورەیە و، پەیوەندیشی بە هەموانەوەیە.

نموونەی دووهەم:

پیاوێك ئاوێنەیەکی بە دەستەوەیە و ڕووەو "خۆر" ڕای‌گرتووە. دیارە ئاوێنەکە بە ئەندازەی گەورە و بچووکیی خۆی ڕووناکی‌یەك وەردەگرێت کە هەر حەوت ڕەنگەکانی شەبەنگی خۆری تێدایە. کەواتە ئەم پیاوە بەپێی ئەندازەی ئەو ئاوێنەیە سوود لە خۆر وەردەگرێت، وەك ئەوەی ڕووناکیی ئاوێنەکەی ئاراستەی ژوورە تاریکەکەی یاخود "شەتڵگا" تایبەتی و بچووکە سەرگیراوەکەی خۆی بکات. ئەوەندە هەیە ئەو سوودەی کە لە خۆرەوە وەری‌دەگرێت سوودێکی کەمە، چونکە تەنها بەپێی توانای ئاوێنەکەی سوود لە ڕووناکیی خۆر وەردەگرێت، نەك بە ئەندازەی گەورەیی خۆر.

لە هەمان کاتدا پیاوێکی تر واز لە ئاوێنە دەهێنێت و، ڕاستەوخۆ ڕوو دەکاتە خۆر و سەیری شێوە و گەورەیی خۆر دەکات، ئنجا دەڕواتە سەر چیایەکی بەرز و بڵند و سەیری درەوشانەوەی دەستەڵاتداریی فراوان و شکۆمەندیی خۆر دەکات و بێ‌پەردە ڕوو بە ڕووی ڕادەوەستێت. پاشان دەگەڕێتەوە لە خانووە بچووك و "شەتڵگا" سەرگیراوە تایبەتی‌یەکەی خۆی‌دا چەند کلاوڕۆژنەیەکی فراوان ڕووەو خۆر دەکاتەوە و، بەم پێ‌یە ڕێگایەك دەدۆزێتەوە بۆ سوودوەرگرتن لەو خۆرەی کە لەو جێگا بەرز و بڵندەی ئاسماندایە. ئنجا ئەم پیاوە لەگەڵ خۆر و ڕووناکی‌یەکەی‌دا = بە زمانی حاڵ = ئەم وتوویژە سوپاسگوزاری‌یانەیە دەکات:

(ئەی ئەو خۆرەی کە لەسەر تەختی جوانیی جیهاندا دانیشتوویت! ئەی گوڵی گەشاوەی ڕووی ئاسمان! ئەی ئەو خۆرەی کە جوانی و ڕووناکیت بە زەوی و، خەندە و شادیت بە گوڵان بەخشیوە! هەروەك گەرمی و ڕووناکیت بە گشت لایەکی جیهاندا بڵاو کردووەتەوە، ماڵ و شەتڵگا بچووکەکەی منیشت بەسەر کردووە و لە گەرمی و ڕووناکیی خۆت پێ بەخشیون).

ئەم پیاوە دەتوانێت، بە زمانی حاڵ، ئەم چەشنە گفتوگۆیە لەگەڵ خۆردا بکات، بەڵام خاوەنی ئاوێنەکە ناتوانێت بەم شێوازە ئەم گفتوگۆیەی لەگەڵدا بکات، چونکە شوێنەواری ڕووناکیی خۆر بەپێی سنووری ئاوێنەکەی دەبێت و بە ئەندازەی توانای ئەو ئاوێنەیە ڕووناکیی دەست دەکەوێت.

ئنجا = دوای ئەمە = وەرە لە ڕوانگەی ئەم دوو نموونەیەوە تەماشای قورئانی پیرۆز بکە، با هەست بە ئیعجازە بڵند و پایەدارەکەی بکەیت. بەلـێ، قورئانی پیرۆز دەفەرموێ:

(وَلَوْ اَنَّ ما في الاَرضِ مِنْ شَجَرَةٍ اَقلامٌ والْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ اَبْحُرٍ ما نَفِدَتْ كلِماتُ الله اِنَّ الله عزيزٌ حَكيمٌ)(لقمان:٢٧).

بەخشینی پلەی هەرە بەرز بە قورئانی پیرۆز لە نێوان هەموو وتە لەسنووربەدەرەکاندا دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی کە قورئانی پیرۆز لە عەرشی ئەعزەم و، لە ئیسمی ئەعزەم و، لە پلەی هەرە گەورەی هەموو یەکێك لە ناوە جوانەکانی خوای گەورەوە، نازڵ بووە. کەواتە قورئانی پیرۆز بریتیـیە لە:

"فەرمانی خوای گەورە" بەو سیفەتەی کە خوای گەورە "خوای هەموو بوونەوەرانە"و..

"فەرمایشتی ئەو" بەو سیفەتەی کە "بەدیهێنەری زەوی و ئاسمانەکانە" و..

"فەرموودەی بەرزی ئەو" بەو سیفەتەی کە پەروەردگاری ڕەهایە لە بوونەوەردا و..

"فەرمایشتی ئەزەلیی ئەو" کە بە ناوی پادشایەتی و دەستەڵاتداریی هەمەلایەنە و مەزنەوە فەرموویەتی و..

"تۆماری ڕێزلێنانی خواوەندی میهرەبان"ە کە لەو بەزەیـیە فراوانەوە هەڵقوڵاوە کە هەموو شتێکی گرتووەتەوە و..

"کۆمەڵە نامەیەکی پەروەردگاریـیانە"ی ئەوتۆیە کە مەزنیی خوایەتیی ئەو ڕوون دەکەنەوە، چونکە لە سەرەتای هەندێ لەم نامانەدا چەند هێما و پەرلە(شفرة)یەك بەکارهێنراوە کە ئەمە دەگەیەنن و..

هەروەها ئەو کتێبە پیرۆزەیە کە دانایی لێ دەبارێت.

لەبەر ئەم هەموو نهێنییانەیە کە ناوێکی شایانی خۆی لێ نراوە، ئەوەتا پێی دەوترێت:"کلام الله" واتە: گوفتار و فەرمایشتی خوا!

بەڵام فەرموودەکانی تری خواوەند بەشێکیان بە بایەخپێدانێکی تایبەتی و، بە ناونیشانێکی هەندەکی و، درەوشانەوەیەکی هەندەکیی ناوێکی تایبەتی و، پەروەردگارێتییەکی تایبەتی و، دەستەڵاتێکی تایبەتی و میهرەبانییەکی تایبەتییەوە، هەڵقوڵاون.

کەواتە بەپێی "تایبەتی" و "هەندەکێتی"ی ئەم فەرموودانە، پلەکانیان جیاواز دەبن. زۆربەی ئیلهامەکان لەم بەشەن، بەڵام لە نێوان خۆیاندا پلەکانیان تابڵێی جیاجیایە.

بۆ نموونە: ئاسایی‌ترین و هەندەکی‌ترینی ئیلهامەکان هی ئاژەڵ و زیندەوەرانە، پاشان هی خەڵکی عەوام، ئنجا هی زۆربەی مەلائیکەتەکان، ئنجا ئیلهامی ئەولیاکان، پاشان ئیلهامی گەورە مەلائیکەتانی خواوەندە.

لەم نهێنییەوەیە کە هەندێ جار لە وەلی‌یەك دەبیستیت دەڵێت: "حدثني قلبي عن ربي". واتە: (دڵم لە خوای پەروەردگارمەوە بۆی گێڕامەوە) واتە بەو تەلەفۆنەی کە لە دڵیدا هەیە، بە بێ بوونی هیچ هۆکارێك لە مەلائیکەتان. کەچی لێی نابیستیت بڵێت: "پەروەردگاری جیهانیان بۆی گێڕامەوە". یان دەڵێت: "دڵم عەرش و ئاوێنەیەکە بۆ درەوشانەوەکانی پەروەردگارم"، کەچی ناڵێت: "عەرشی پەروەردگاری جیهانیان". چونکە بەپێی لێهاتوویی و توانای خۆی و بە هەڵدانەوەی نزیکەی حەفتا هەزار پەردە، دەتوانێت بەشێکی لە گوفتارێکی پەروەردگاری خۆی دەست بکەوێت.

بەڵێ، بە ئەندازەی بەرزیی گوفتارێکی پادشا کە لە ڕوانگەی پادشایەتییەکەیەوە کردبێتی، بەسەر گوفتارێکی تری خۆی کە لەگەڵ یەکێك لە هاوولاتییانیدا دەیکات و.. بە گوێرەی زۆریی ئەو سوودەی کە ڕاستەوخۆ لە ڕووناکیی خۆری ناوجەرگەی ئاسمان وەردەگیرێت، لە چاو ئەو ڕووناکی‌یەی کە لە ئاوێنەکەدا درەوشایەوە.. بەم ئەندازەیە، دەتوانین تێبگەین لە: بەرزیی

قورئان بەسەر هەموو گوفتار و فەرموودەکانی تری خواوەند و کتێبە ئاسمانیەکانی تردا.

کەواتە هەموو کتێب و صوحوفە ئاسمانی‌یەکان لە دوای قورئانەوە دێن و لە پلەی دووهەمدان و، هەریەکەیان پلە و پایەی بڵندی خۆی هەیە و بەشێکی لەو نهێنی و بەرزی‌یە تێدایە. خۆ ئەگەر هەرچی وتەی رێکوپێك و جوانی بەرەی جینی و ئادەمیزاد هەن = کە لە قورئان وەرنەگیرابن = کۆ ببنەوە ، ئەوا هەرگیز ناتوانن نزیکی ئەو پلەیە ببنەوە و بگەنە ئەو ئاستەی کە ببن بە هاوچەشنی قورئانی پیرۆز.

جا ئەگەر دەتەوێت شتێك تێ بگەیت لەوەی کە قورئانی پیرۆز لە "ئیسمی ئەعزەم" و لە پلەی هەرە گەورەی هەموو یەکێك لە ناوە جوانەکانی خوای گەورەوە نازڵ بووە، ئەوا سەرنجی "آية الكرسي" و ئەم ئایەتە پیرۆزانەی خوارەوە بدە و، بە وردی بیر لە واتا گشتی و بەرزەکانیان بکەرەوە:

(**وعِنْدَهُ مَفاتِحُ الغَيب**) (الأنعام:٥٩).

(**قُلِ اللّهُمَّ مالِكَ المُلْكِ**) (آل عمران:٢٦).

(**يُغْشي اللَّيْلَ النَّهارَ يَطْلُبُهُ حثيثاً والشمسَ والقَمَرَ والنُّجُومَ مسخَّراتٍ بِأمْرِهِ**) (الأعراف:٥٤).

(**يا اَرضُ ابلعي ماءَكِ ويا سماءُ اَقلعي**) (هود:٤٤).

(**تُسَبِّحُ له السمواتُ السَّبْعُ والاَرضُ ومَن فيهن**) (الإسراء:٤٤).

(**ما خَلْقُكُمْ ولا بَعْثُكُمْ اِلاّ كَنَفْسٍ واحدة**) (لقمان:٢٨).

(**اِنّا عَرَضْنا الأمانَةَ على السَّمواتِ والاَرضِ والجِبالِ**) (الأحزاب:٧٢).

(**يومَ نطوي السَّماءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ للكُتُبِ**) (الأنبياء:١٠٤).

(**وما قدروا الله حق قدره والاَرضُ جميعاً قبضَتُهُ يومَ القيامة**) (الزمر:٦٧).

(**لو اَنْزَلْنا هذا القرآنَ على جبلٍ لرأيتَهُ**) (الحشر: ٢١).

هەروەها ئایەتەکانی تری هاوچەشنیان.

پاشان بە وردی سەرنج لەو سوورەتانە بدە کە بە (**الحمد لله**) و (**تسبح** ...) دەست پێ دەکەن، تاکو تیشکی ئەم نهێنییە گەورەیە ببینیت. پاشان سەیری ئەو سوورەتانە بکە کە بە: (**الم**) و (**الر**) و (**حم**) دەست پێ دەکەن، تاکو تێبگەیت لە ڕادەی گرنکیی قورئان لە لای خوای گەورەی پەروەردگاری جیهانیان.

جا ئەگەر لەم نهێنییە وردەی ئەم بنچینەی چوارەمە تێ گەیشتیت، ئەوا دەتوانیت لەو نهێنییەش تێبگەیت کە زۆربەی ئەو "وەحی"یانەی بۆ پێغەمبەران = درووديان لەسەر بێت = نازڵ بوون، بەهۆی مەلائیکەتەوە بووە، بەڵام "ئیلهام" بە بێ هیچ هۆکارێك ڕوو دەدات..

هەروەها لە نهێنیی ئەوەش تێدەگەیت کە گەورەترین "وەلی" ناگاتە ئاستی هیچ کام لە "پێغەمبەران"..

هەروەها لە مەزنی و پیرۆزیی قورئان و پایەداریی ئیعجازەکەی تێدەگەیت..

هەروەها تێدەگەیت لە نهێنی و حیکمەتی پێویستیی "میعراج". واتە: تێدەگەیت لە نهێنیی ڕۆشتنی پێغەمبەر صلی الله علیه وسلم بۆ ئاسمانە بەرزەکان و "سدرة المنتهی" و،"قاب قوسين أو أدنى"و، گفتوگۆکردنی لەگەڵ خواوەندا، هەرچەندەش خوای گەورە لە ڕەگی لامل لێیەوە نزیکترە و، پاشان گەڕانەوەی بۆ جێی خۆی لە ماوەی چاوتروو کاندنێکدا.

بەڵێ، هەروەك "لەت کردنی مانگ" موعجیزەیەکە بۆ چەسپاندن و ڕوونکردنەوەی پێغەمبەرێتیی ئەو پێغەمبەرە = صلی الله علیه وسلم = بۆ گرۆی جینني و ئادەمیزاد.. "میعراج"یش موعجیزەی بەندایەتیی پێغەمبەرە = صلی الله علیه وسلم = بۆ خواوەند و خۆشەویستیی ئەوی لای خوای گەورە بۆ ڕۆحانیاتو مەلائیکەتان دەرخست.

اللهم صل وسلم عليه وعلى آله كما يليق برحمتك وبحرمته. آمين.